

Секція 1
ЦІННОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Наталія МОЗГОВА

*доктор філософських наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна
mozgova@gmail.com*

Катерина ГОНЧАРЕНКО

*кандидат філософських наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна
agneshka13@gmail.com*

УЯВНА, ВТРАЧЕНА ТА НАБУТА
ЦІННІСТЬ ЯК ЕФЕКТ СЬОГОДЕННЯ

Вивчаючи питання повсякденності, Мішель де Серто приходить висновку, що будь-які усталені правила, норми та цінності, які рано чи пізно переходять в розряд буденності, з необхідністю мають перетворюватися та трансформуватися адже в цьому є потреба для людини як істоти діяльної. Не дарма інтелектуал говорить, що повсякденність це діяльність, сукупність тактик, що переробляє усталене та укорінене в масах задля отримання чогось, принаймні, нового. Для того аби розхитати каркас встановлених мовчазною більшістю мас цінностей, норм, правил варто лише маніфестувати себе як деяку діяльнiсну одиницю. Для прикладу: дитина, яка розмальовує шкільний підручник. Звісно, вона може бути за це покарана, їй пояснять, що можна, а чого ні, і що підручник то цінність, але в полі простору перебування вона окреслює своє існування в якості діяльнiсної істоти, що здатна прорвати полотно поверхневої впорядкованості. З іншого боку, ми бачимо, наприклад, телеглядача (споживача контенту зі свого гаджета, etc), він не розмальовує екран, нічого на ньому не пише, він є чистим дзеркалом, сприймачем, що втрачає здатність на діяльність та можливість перетворювати. Відтак кожна людина поступово стає хитрощами, розпорошенням з волі випадку, браконьєрством, підпіллям, безперервним бурмотінням, майже

незримістю, оскільки воно заявляє про себе не за допомогою своєї розумової діяльності, а за допомогою мистецтва використовувати чиясь діяльність, яка йому пропонується та нав'язується. Тому норми, правила та цінності, які просуваються в маси/масами надто швидко приживаються та затягують болото над яким маячить «правильно», «так має бути», «людина повинна» etc.

Ситуація нашого сьогодення, а саме стан війни, є таким собі ефектом, що вимушено поставив людину перед необхідністю діяти, зокрема в напрямку переформування ціннісної мапи свого власного життя. Той ефект, який справила на людину війна є непередбачуваним щодо місці, упорядкованого техніками, властивими тим чи іншим системам. І тому наразі ми бачимо людину, яка окреслює «невизначені траєкторії», що, мабуть, є дещо безглуздими, оскільки не когерентні по відношенню до сконструйованого, написаного, задалегідь створеного простору, через який вони рухаються. Це відбувається тому, що вимушено стався відрив, не лише від місця, яке так важливо та необхідно для *res exensa* з її геометричним прагненням душі до власного простору, але й від географічного контурування свідомості у відомому та визначеному аксіологічному полі. Саме тому, людина знаходиться перед необхідністю нового освоєння, а відповідно і ревізорського перегляду усталеного запасу цінностей, яким вона керувалася та який уява зробила певним орієнтиром. Наразі, ми проживаємо такий час, коли всі ті уявні цінності (яким надавалося значення та статус істинності) розсипаються як замок з піску, який змиває хвилею. Наприклад, уявна цінність речей, які якорем тримають навколо вдаваної визначеності та належності до місця, цінність соціального статусу, роботи, часу тощо. Ці та інші цінності стають водночасі такими далекими, коли людині все що і залишається, то хіба ота інша її частина у вигляді *res cogitans*. Це єдине чого в людини не відібрати: не можливо ампутувати чи видерти з корінням як з простору зруйнованого будинку. І відповідно опинившись зі своїм мисленням на самоті, все що й залишається, то запускати механізм діяльності в напрямку формування нової ціннісної системи координат, більш спроможної та стійкої витримати тиск наступних ефектів-випробувань.

У роботі «Залишки Аушвіца: архів та свідчення» Джоржіо Агамбен говорить про те, що ситуації, обставини та події, які заточені на виживання змушують людину не просто адаптуватися, а насамперед набути певних «апостольських» якостей, які будуть потужним меседжем, посланням до всього причетного людському. Таких якосте, які сприятимуть прагненню до життя в його переосмисленому та переоціненому значенні. «За задумом

катів, у жертвах не має залишитися нічого індивідуального. Більше того, від них не має залишитися ні «матеріального» сліду, ні осмисленого повідомлення» [1, с 13]. Тому, першочерговим завданням людини є необхідність навчитися «говорінню». Це закладено в саму природу того, кого ще в римському праві називали homo sacer, кого Дж. Агамбен наповнює нестійкістю та необхідністю приймати довільні рішення щодо неукликної ситуації, інколи навіть такі рішення, що виходять за межі законного, але які не дозволяють стати «невідомим», що вчергове приречений на смерть. «Називати Аушвіц «невимовним» або «незбагненим» – значить його «euphemein», зберігати перед ним «побожне мовчання», як перед Богом, і цим, навіть за найблагіших намірів, брати участь у його прославленні» [1, с 30].

Зазвичай більшість, маса є мовчазною, безликою, зливою та вросшою в свої вигадані цінності до яких так step by step просувалася. Більшість повторювана: вона дублює, копіює та всіляко тримається за уявну точку опори. Коли ж певний ефект вибиває цю опору з-під ніг, коли маса примусово мобілізується до індивідуального, коли постає необхідність бути окремою індивідуальністю людина вимушена на те аби діяти та говорити заради унеможливлення «again» – знову, вчергове на повтор. Вона вимушена на те, аби не просто відтермінувати, аби уникнути повтору. Набута цінність для такої людини творити не-сподіване, те на що не сподівалася навіть сама від себе.

Якщо ми поглянемо на наше сьогодення, то можемо помітити, що все те, що з початком війни було таким неоформленим, емоційним тужливо-втраченим на рівні відчуттів, невимовним поступово через незграбні потуги починає оформлюватися та виражатися через бажання говорити (в будь-якій формі чи прояві). Кожній людині, для якої вся ця ситуація стала чимось особистим є нагальна потреба вимовності того, що поступово склало картину з пазлів, які хоч якось вдалося підігнати один до одного. Зокрема, Дж. Агамбен намагається пояснити цю здатність та потребу в вимовності, як деяку функцію свідчення, розповіді про те, що сталося, але не в якості документування емпіричного факту. Звісно, він анітрохи не применшує, не ставить під сумнів і не заперечує те, що трапилося, а намагається запровадити іншу перспективу розуміння: не нормативну, історичну («так було» або «цього не було») і не судово-правову («це встановлено» або «не встановлено»), а ціннісну, суб'єктивну, смислову. Ситуацію необхідно було довести до стану «події без свідчення». «...подія без свідків, вона досить двоїста. Свідчити про неї зсередини неможливо: зсередини не засвідчують смерть, голосу для задушеного не існує. Але

свідчити ззовні про неї теж неможливо: зовнішній спостерігач такої події, за визначенням, виключений. Неможлива точка зору і напруженість фільму як свідчення полягають саме в тому, щоб не просто залишитися або всередині, або зовні, а в тому, щоб, хоч як парадоксально то не було, бути всередині і зовні разом» [1, с. 33]. Дж. Агамбен намагається окреслити місце «свідка», що опинившись у цій вимушеній ситуації поступово починає вирізняти свою індивідуальність, а відповідно цінність окремоті, як такої що здатна бути повноцінною. «Висловлювання про індивідуальне може мати сенс тільки як граничне, абсолютно загальне, але ця загальність задана, за не законовідповідністю (в тому числі, і відповідністю законам розуму), а готовністю свідчити в ситуації, коли ніхто і ніщо не може до свідчення примусити. Таке свідчення може бути лише повністю довільним, не обумовленим нічим ззовні, індивідуальним і, у цьому сенсі, випадковим – самоконституційованим актом, актом самовизначення такого «я», яке нічим іншим не задано та не обґрунтовано» [1, с.18.].

Таким чином, кожен з нас наразі є Фрідріхом Ніцше, що бачить себе в дзеркалі, Ханною Арендт, що від нього відвертається та говорить про небанальність зла, індивідуальністю, яка знаючи що неухайно зумовлює і затверджує можливість уявного на мапі семантичних планів виводить контури нової ціннісної системи координат, яка виходить саме з неї. Всі ж, хто дотепер залишається осторонь, поза ситуацією, кого не пробрав «ефект сьогодення», всі ті «привілейовані в'язні» є такими собі умовно «втопленими». «Втопленим нічого сказати, вони не мають наказу чи пам'ятки для передачі. У них немає, ні «історії», ні «особи», ні, строго кажучи, «думки». Той, хто береться свідчити від їхнього імені, розуміє: йому доведеться свідчити про неможливість свідчення. Це непоправно змінює цінність свідчення і змушує шукати його сенс не там, де ми звикли» [1, с.32].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agamben, G., (1999), Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive, Homo Sacer III, New York: Zone Books.